

УДК 342.4
ББК 67.300
К 65

*Рекомендовано до друку постановою президії Національної академії
правових наук України
(протокол № 76/7 від 4 березня 2011 р.)*

Редакційна колегія: д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України та НАПрН України *В. Я. Тацій* (голова редкол.); д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *О. В. Петришин* (відп. секретар); д-р юрид. наук, доц. *Ю. Г. Барабаш*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *Ю. П. Битяк*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *А. П. Гетьман*; Голова Конституційного Суду України *А. С. Головін*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *Ю. М. Грошевий*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України та НАПН України *С. В. Ківалов*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *Н. С. Кузнєцова*; канд. юрид. наук *О. В. Лавринович*; д-р іст. наук, проф., акад. НАН України та НАПрН України *В. М. Литвин*; д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України *С. М. Прилипка*; канд. юрид. наук *В. П. Пионка*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *П. М. Рабінович*; канд. юрид. наук *С. Г. Серьогіна*; д-р іст. наук, проф., акад. НАПрН України *Д. В. Табачник*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *В. П. Тихий*; д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України та НАПрН України *Ю. С. Шемшученко*

К 65 **Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.:** В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2011. — 1128 с.

ISBN 978-966-458-243-5

Науково-практичний коментар Конституції України підготовлено на основі сучасних досягнень юриспруденції, новітніх державно-правових доктрин з урахуванням практики Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини та 15-річного досвіду застосування Конституції України.

До складу авторського колективу ввійшли провідні вітчизняні науковці, академіки та члени-кореспонденти Національної академії правових наук України, народні депутати України, керівники центральних органів законодавчої, виконавчої та судової влади, правоохоронних органів.

Для суддів, працівників правоохоронних органів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, науковців, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів, а також широкого кола читачів.

УДК 342.4
ББК 67.300

© Національна академія правових наук України, 2011

ISBN 978-966-458-243-5

© Видавництво «Право», 2011

Конституція України

*Верховна Рада України від імені Українського народу — громадян України всіх національностей,
виражаючи суверенну волю народу,
спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,
дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,
підключуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України,
прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,
усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями,
керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,
приймає цю Конституцію — Основний Закон України.*

Преамбула конституції — це звичайна для світової конституційної практики невелика за обсягом, урочиста, написана навіть з певним пафосом вступна частина до її основного змісту. Преамбула виконує переважно дві основні функції: по-перше, вказує на те, хто і в якому порядку прийняв конституцію, і, по-друге, містить коротку характеристику умов і мотивів прийняття конституції та цілей, які при цьому переслідуються. Положення преамбули мають істотне значення в соціальному, політичному,

ідеологічному та юридичному аспектах. Вони допомагають краще зрозуміти зміст конституції, сприяють її правильному тлумаченню і застосуванню.

Ці риси преамбули властиві також невеликій вступній частині, якою відкривається Конституція України 1996 р. Преамбула є її складовою частиною і має для законодавчої, виконавчої і судової влади не тільки моральну, а й юридичну силу.

На відміну від Конституції УРСР 1978 р., яка називалася «Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки» (після проголошення незалежності назву змінено на «Конституція (Основний Закон) України»), у назві чинної Конституції України термін «Основний Закон» не використовується. Зовнішні термінологічні зміни певною мірою відображують якісні зрушення в самих основах соціально-політичного розвитку та статусу України як незалежної держави, невід'ємним атрибутом суверенності якої є Конституція.

Проте справа не тільки в цьому. Поняття «Конституція» і «Основний Закон» у сучасній юридичній науці і практиці вживаються як тотожні. З цього виходить і Конституція України, фіксуючи цю тотожність не в назві (внаслідок тавтології), а в завершальних рядках преамбули (ч. 9). Як Основний Закон Конституція України становить ядро національної правової системи, є юридичною базою для розвитку всього українського законодавства, правозастосовної діяльності, правосвідомості і правової культури.

Преамбула виходить з того, що Конституція України є актом установчої влади Українського народу. Від його імені цю установчу владу реалізувала Верховна Рада України, прийнявши Конституцію.

У преамбулі (ч. 1) констатується, що, приймаючи Конституцію, Верховна Рада діяла від імені Українського народу, виражаючи його суверенну волю, а не від власного імені як органу законодавчої влади. При цьому під Українським народом як основоположною категорією Конституції слід розуміти не національно-етнічну спільність, а сукупність громадян України всіх національностей. Поняття «Український народ» (преамбула) і «народ» у подальшому тексті Конституції вживаються як юридично тотожні.

Положення преамбули, відповідно до яких саме народу як суверену належить установча влада, знайшло своє поглиблене

розкриття. Зокрема, у Рішенні Конституційного Суду України (далі – КСУ) у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України від 11 липня 1997 р. №3-зп наголошено на тому, що прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття.

Це положення було розвинуте КСУ у Рішенні у справі про набуття чинності Конституцією України від 3 жовтня 1997 р. № 4-зп та деяких інших рішеннях, з яких випливає, що недопустимо ототожнювати функції Верховної Ради України як органу установчої влади з її постійними функціями як органу законодавчої влади.

Преамбула акцентує увагу на історико-політичних і юридичних підставах виникнення України як незалежної держави. Ними є багатовікова історія українського державотворення та невід'ємне право української нації на самовизначення, яке історично здійснено усім Українським народом.

Саме на основі такого правового підґрунтя була реалізована ідея щодо прийняття Конституції України як Основного Закону незалежної держави.

У преамбулі зазначається також безпосереднє правове джерело, керуючись яким Верховна Рада України прийняла Конституцію. Ним є Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., схвалений 1 грудня 1991 р. всенародним голосуванням.

Преамбула стисло визначає генеральні цілі, задля досягнення яких приймається Конституція:

- забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя;
- зміцнення громадянської злагоди на землі України;
- розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

Названі цілі визначають цінності, які посідають провідне місце в усій ієрархії суспільних цінностей, а тому слушно вважаються загальнолюдськими, загальноцивілізаційними. Будучи закріпленими у преамбулі Конституції України, вони становлять ціннісну основу як її самої, так і всього суспільного ладу, визначають обличчя незалежної України.

У формулі преамбули «усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та прийдеш-

німи поколіннями» відображена воля як Верховної Ради України, так і всього Українського народу взяти на себе відповідальність за стан справ у країні, за долю Вітчизни. І хоча відповідальність, про яку йдеться в даній частині преамбули, за своєю сутністю є відповідальністю морально-політичною, а не юридичною (той, хто знехтував нею, може бути судимий лише судом історії), все ж не слід применшувати значення цієї конституційної формули. Її втілення в практичні дії органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, політичних партій та інших громадських об'єднань, всіх громадян України – вагома гарантія того, що майбутнє України стане таким, яким його хоче бачити Український народ. На жаль, за роки незалежності досягти цього з різних причин не вдалося.

Положення преамбули в концентрованому вигляді виражають вихідні політико-правові ідеї, які пронизують весь зміст Конституції. Вона є єдиним, цілісним за своєю юридичною природою документом, а тому відривати преамбулу від основного змісту Конституції, а тим більше протиставляти йому юридичну природу преамбули, як це інколи трапляється в літературі, немає підстав. Як і інші положення Конституції, положення її преамбули мають нормативний характер, хоча їх нормативність виражена в найзагальнішій формі. Інша справа, що механізм реалізації положень преамбули має істотні особливості порівняно з іншими положеннями Конституції.

Преамбула насамперед є орієнтиром у практичній діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, посадових і службових осіб та громадян, визначає загальну лінію правотворчої діяльності, вказує стратегічний напрям конституційного і нормативно-правового регулювання в цілому.

Положення преамбули сприяють більш глибокому з'ясуванню літери і духу Основного Закону України, що особливо важливо при його тлумаченні, а отже, більш послідовному втіленню конституційних норм, а також приписів конкретизуючого їх законодавства в життя.

Нестабільність, а тим більше систематичні порушення Конституції, які ми спостерігаємо сьогодні, неминуче призводять до того, що вся система правил, за якими живе суспільство, починає піддаватися ерозії, розмиватися. А це у свою чергу становить величезну загрозу для самого існування держави.

Розділ I Загальні засади

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 1 Конституції України має основоположне значення для визначення основоположних засад становлення і розвитку української державності. Порівняно з Декларацією про державний суверенітет України, яка проголошувала її суверенною національною державою, ст. 1 Конституції додає до основних ознак державності такі фундаментальні характеристики, на підставі яких вона повинна будуватися як незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Тим самим вона суттєво розвиває і збагачує основи конституційного ладу України, надає їм системного, узгодженого характеру.

У Конституції Україна передусім характеризується як суверенна і незалежна держава, що з погляду на важливість цих ознак для самого існування і повноцінного функціонування держави є цілком закономірним. Створення Української держави як незалежної і суверенної стало вираженням волі Українського народу, реалізацією ним свого невід'ємного права на самовизначення. У демократичній державі саме народ визнається носієм суверенітету і єдиним джерелом влади, яку він може здійснювати безпосередньо або через органи державної влади. Тому наявність суверенітету для державної влади є необхідною передумовою реалізації органами державної влади покладених на них завдань і функцій.